

آشنایی با ائمهٔ حدیث

اصحاب کتب شش گانه

نویسنده: حسین تاجی گله داری

آشنائی با ائمہ حدیث

(کتب شش گانہ)

تألیف:

دکتر حسین تاجی گلہ داری

عنوان کتاب: آشنائی به ائمه حدیث (کتب شش گانه)

تألیف: دکتر حسین تاجی گله داری

موضوع: حدیث و سنت - تاریخ و اصول علم حدیث
ورجال

نوبت انتشار: اول (دیجیتال)

تاریخ انتشار: آبان (عقرب) ۱۴۰۳ ه.ش - ربیع الآخر ۱۴۴۶ ه.ق.

منبع: کتابخانه رشد

این کتاب از سایت کتابخانه الکترونیکی رشد دانلود شده است.

آدرس های اینترنتی کتابخانه رشد:

www.roshdlib.com

www.roshdlib.net

www.roshdlib.org

رسانه های اجتماعی:

roshdlib

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

فهرست مطالب	أ.....
سخن مؤلف	ا.....
۱- مختصری از زندگی نامه امام محمد بن اسماعیل بخاری	۵.....
شیوخ ایشان:	۸.....
شاگردان ایشان:	۹.....
تألیفات:	۱۰.....
صحیح بخاری و انگیزه‌ی تألیف:	۱۲.....
ترتیب صحیح بخاری:	۱۴.....
شرح صحیح بخاری:	۱۸.....
مختصر صحیح بخاری:	۱۹.....
وفات:	۱۹.....
۲- امام مسلم نیشاپوری	۲۱.....

شیوخ امام مسلم: ۲۱

شاگردان ایشان: ۲۲

تألیفات: ۲۳

صحیح امام مسلم و ویژگی‌های آن: ۲۴

شرح صحیح مسلم: ۲۶

مختصر صحیح مسلم: ۲۷

وفات: ۲۷

۳- امام ابو داود سجستانی (سیستانی) ۲۹

شیوخ امام: ۲۹

شاگردان امام: ۳۰

تألیفات: ۳۱

سنن أبی داود: ۳۲

شرح سنن ابی داود: ۳۳

مختصر و تهذیب سنن ابی داود: ۳۴

وفات: ۳۴

۴- امام ابو عیسیٰ ترمذی..... ۳۵

شیوخ امام:..... ۳۶

شاگردان امام:..... ۳۷

تألیفات:..... ۳۸

جامع یا سنن ترمذی:..... ۳۹

شرح جامع ترمذی:..... ۴۰

وفات:..... ۴۱

۵- امام ابو عبد الرحمن نسائی..... ۴۳

شیوخ امام:..... ۴۳

شاگردان:..... ۴۴

تألیفات:..... ۴۵

سنن نسائی:..... ۴۶

شرح سنن نسائی:..... ۴۷

وفات:..... ۴۷

۶- امام ابن ماجه قزوینی..... ۴۹

شیوخ امام:		٤٩
شاگردان امام:		٥٠
تألیفات:		٥٠
کتاب سنن ابن ماجه:		٥١
چاپ و شرح سنن ابن ماجه:		٥٣
وفات:		٥٤
به زودی منتشر می شود:		٥٥

سخن مؤلف

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه
ومن والاه.

اما بعد:

یکی از منت‌ها و نعمت‌های بی‌کران خداوند کریم بر این بنده‌ی
گنهکار این است که محبت و عشق حدیث نبوی و علوم حدیث؛
بویژه علم رجال شناسی را در قلبم جای داد؛ تا در روشنایی حدیث
رسول الله ص بتوانم راه حق و مستقیم را از میان راه‌های باطل و
کج بشناسم، و از حق پیروی نموده و از باطل اجتناب ورزم، خداوند
بزرگ قرآن کریم را نازل فرمود و آن را از تحریف و تبدیل و تغییر و
دگرگونی محفوظ نمود، همچنین شرح و بیان‌کننده قرآن؛ یعنی
حدیث نبوی نیز توسط حافظان عادل و ثقه از تغییر و تبدیل و
اضافه محفوظ داشت، بطوری که اگر شخصی شب در درون
خانه‌اش حدیثی جعل کند و به رسول خدا ص منسوب نماید،
پیش از طلوع صبح ناقدان و حافظان حدیث دروغ‌اش را بر ملا

نموده‌اند، بله تاریخ اسلام سرشار از نام ائمه دین و حافظانی می‌باشد که برای حفظ و جمع‌آوری احادیث مصطفیص شبانه روز سعی و تلاش نمودند.

خواننده گرامی! کتابچه‌ای که اکنون در دست دارید در اصل جزوه‌ی مختصری است که برای طلاب مدرسه علوم دینی گله دار در سال ۷۵ شمسی جمع‌آوری و تهیه کرده بودم؛ تا کلید و راهنمایی برای شناخت راویان وائمه حدیث باشد؛ از آنجایی که شناخت کتب سته‌ی حدیث و مؤلفین‌اش برای مسلمان بویژه نسل جوان و تحصیل کرده اهمیت بسزایی دارد عده‌ای از محبان پیشنهاد بازنگری و چاپ این جزوه را ارائه دادند؛ که بنده نیز پیشنهاد آنان را پذیرفتم، و بعد از بررسی و اضافه برخی مطالب، این کتابچه را به شما برادر و خواهر گرامی تقدیم می‌دارم، امید است که در درگاه الهی مورد قبول واقع گردد.

قابل یاد آوری است که بنده‌ی ناچیز کتب شش گانه حدیث،
وسایر کتب حدیث از مسانید و سنن و اجزاء را از علما و محدثین
عصر با سند متصل به رسول الله ص اجازہ‌ی روایت دارم.

برخی از مشایخ اینجانب در سماع و اجازہ روایت حدیث:

- ۱- امام و محدث شیخ بدیع الدین راشدی سندی مکی/.
- ۲- محدث و زاهد بزرگوار شیخ محب الله شاه راشدی سندی/
- ۳- محدث و فقیه بزرگ علامه محمد عاشق الهی بلند شهری
مدنی/.

۴- محدث و فقیه حافظ عبد المنان نورپوری حفظه الله تعالی.

۵- حافظ شیخ عبد السلام بهتوی/.

که سلسله اسانید هر کدام از این مشایخ در دفاتر خاص روایت
ثبت؛ و مشخص می باشد.

در پایان از خداوند مسئلت دارم که قلم عفو بر گناهانم بکشد،
پدر و مادر و سایر رفتگان و مشایخم را غریق رحمت بگرداند.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.

خادم العلم والعلماء

دکتر حسین تاجی گله داری

شارحه - ۱۲ ربیع الأول ۱۴۲۸هـ

برابر با فروردین ۱۳۸۶ش

۱- مختصری از زندگی نامه امام محمد بن اسماعیل بخاری

امام ابو عبد الله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن مغیره بن بردزبه جعفی بخاری، در روز جمعه بعد از نماز، در ۱۳ ماه شوال سال ۱۹۴ هجری در بخارا (یکی از شهرهای ازبکستان کنونی) در خانواده‌ای متدین چشم به دنیا گشود، پدرش اسماعیل، یکی از علمای حدیث، در آن زمان بود.

تاریخ نویسان می‌گویند: امام محمد بخاری در کودکی به علت بیماری نابینا گردید؛ و طبیبان از علاجه‌اش ناتوان شدند، مادرش بسیار غمگین بود و شبانه و روز دعا می‌کرد و از خدا می‌خواست که بینائی فرزندش به وی بازگرداند؛ شبی حضرت ابراهیمؑ را در خواب دید که به او می‌گوید: بخاطر دعاهایت خداوند بینائی فرزندت را به او برگردانیده است؛ پس چون صبح نمود دید که خداوند فرزندش را شفا داده و بینائی‌اش را به وی بازگردانیده است.

امام محمد بخاری از همان آغاز کودکی شیفته علم حدیث بود، لذا تحصیلات خود را از مکاتب سنتی بخارا آغاز کرد، پس از فراگیری

تحصیلات ابتدائی به حلقه‌ی دروس علمای حدیث پیوست، سپس برای تحصیل و فراگیری علم بیشتر به سرزمین‌های دیگر مانند: نیشاپور، ری، بلخ، مکه، مدینه، بصره، کوفه، بغداد، دمشق، فلسطین و... که مراکز علمی آن زمان به شمار می‌آمدند، مسافرت کرد، او در این مسافرت‌ها که به اقطار جهان نمود با بسیاری از حفاظ و اهل حدیث ملاقات کرد، و احادیث زیادی شنید و روایات‌های فراوانی نوشت.

امام بخاری حافظه و هوش خاصی داشت، بطوری که از همان دوران کودکی اساتیدش ضریب هوشی خارق العاده‌ای را در سیمایش می‌دیدند، روزی احمد بن حفص - یکی از اساتیدش -، نگاهی به وی انداخت و گفت: این شخص به شهرت خواهد رسید. حاشد بن اسماعیل می‌گوید: محمد بن اسماعیل بخاری، کودکی بیش نبود و همراه ما از محضر اساتید حدیث کسب فیض می‌کرد، ما می‌نوشتیم اما او چیزی نمی‌نوشت، ما به او می‌گفتیم: این آمدن و رفتنت چه فایده‌ای دارد شما که چیزی نمی‌نویسید؟! او

بعد از گذشت شانزده روز به ما گفت: شما مرا بسیار سرزنش می‌کنید؛ اکنون آنچه نوشته‌اید بیاورید و به من نشان دهید.

ما نوشته‌هایمان که حدود پانزده هزار حدیث بود به وی نشان دادیم، آنگاه امام بخاری همه‌ی آن‌ها را همانگونه که نوشته بودیم از حفظش برای ما خواند و ما برخی نوشته‌هایمان را تصحیح کردیم.

امام بخاری در قوت حافظه نابغه بود؛ ایشان می‌گویند: من صد هزار حدیث صحیح، و دویست هزار حدیث غیر صحیح از حفظ دارم.

هنگامی که امام بخاری به بغداد رفت، و آوازه ایشان زبانزد خاص و عام گردیده بود، علما و محدثین بغداد تصمیم گرفتند که حافظه‌ی امام بخاری را بیازمایند، لذا یک صد حدیث را انتخاب کردند و متن و سند احادیث را وارونه نمودند، یعنی متن هر حدیث را با سند حدیث دیگر مخلوط کردند و برعکس، سپس ده نفر را برگزیدند، و به هر کدام از آنان ده حدیث دادند، آنگاه هر کدام از

آنان آن ده حدیث را از اول تا آخرش برای امام بخاری می‌خواند، و از امام سؤال می‌کرد، امام بخاری در پاسخ می‌گفت: این حدیث را نمی‌شناسم، این گونه یکی پس از دیگری ده احادیثش را به پایان رساند، و امام فقط می‌گفت: این حدیث را نمی‌شناسم. افراد نادانی که حاضر بودند، گفتند: او جاهل و ناتوان است، و نمی‌داند، اما علما و محدثین به یکدیگر نگاه کردند و گفتند که وی متوجه شده است.

آنگاه امام بخاری به نفر اول فرمود: حدیث اولی که برایم خواندی صحیحش چنین است، و متن و سند آن را بیان نمود، و اینگونه همه‌ی احادیثش را تصحیح و اصلاح کرد، سپس به همین ترتیب متن و سند همه‌ی احادیث نه نفر دیگر نیز درست نمود، و اشتباهاتشان را بیان کرد، سرانجام همه‌ی حضار به قدرت حفظ و ذکاوت شگفت انگیزش اعتراف نمودند.

شیوخ ایشان:

۱- عبید الله بن موسی عبسی (ت: ۲۱۳هـ).

- ۲- مکی بن ابراهیم بلخی (ت: ۲۱۵هـ).
- ۳- عبد الأعلى بن مسهر (ت: ۲۱۸هـ).
- ۴- ابو نعیم فضل بن دکین (ت: ۲۱۹هـ).
- ۵- آدم بن ایاس (ت: ۲۲۰هـ).
- ۶- عفان بن مسلم بصری (ت: ۲۲۰هـ).
- ۷- عبد الله بن عثمان مروزی (ت: ۲۲۱هـ).
- ۸- یحیی بن معین (ت: ۲۳۳هـ).
- ۹- علی بن مدینی (ت: ۲۳۴هـ).
- ۱۰- احمد بن حنبل (ت: ۲۴۱هـ).
- ۱۱- و...

شاگردان ایشان:

امام بخاری در عنفوان جوانی تدریس را آغاز نمود و آوازه‌اش به گوش تشنگان علم رسید، لذا جمعیت انبوهی برای شنیدن درس حدیث در محضرش حاضر شدند، امام در شهرهای بصره، بغداد، حجاز، بلخ و غیره به تدریس پرداخت، و در اواخر عمرش به

زادگاهش بخارا بازگشت، و مدت طولانی مشغول تدریس و تحدیث گردید، بیش از نود هزار نفر کتاب «صحیح» را از زبان ایشان شنیده‌اند، برخی از شاگردان برجسته‌ی امام را ذکر می‌نماییم:

- ۱- مسلم بن حجاج نیشاپوری (ت: ۲۶۱هـ)
- ۲- ابو عیسی محمد بن عیسی ترمذی (ت: ۲۷۹هـ)
- ۳- ابو عبد الرحمن احمد بن علی نسائی (ت: ۳۰۳هـ)
- ۴- ابو علی صالح جزره (ت: ۲۹۳هـ).
- ۵- ابو عبد الله محمد بن نصر مروزی (ت: ۲۹۴هـ)
- ۶- ابو جعفر محمد بن عبد الله حضرمی (ت: ۲۹۷هـ)
- ۷- ابوبکر محمد بن اسحاق ابن خزیمه (ت: ۳۱۱هـ).
- ۸- محمد بن یوسف فربری
- ۹- ابراهیم بن معقل نسفی
- ۱۰- و....

تألیفات:

امام بخاری خدمات شایانی برای اسلام انجام داد، و کتاب‌های گرانبه‌ای از خود بجای گذاشت که مهمترین آن‌ها کتاب ایشان در حدیث [الجامع الصحيح] «صحيح بخاری» می‌باشد، امام بخاری در عنفوان جوانی به تصنیف و تألیف روی آورده است. کتاب‌های دیگر امام بخاری عبارتند از:

- ۱- الأدب المفرد.
- ۲- التاريخ الكبير.
- ۳- التاريخ الأوسط.
- ۴- التاريخ الصغير.
- ۵- التفسير الكبير.
- ۶- المسند الكبير.
- ۷- كتاب العلل.
- ۸- كتاب رفع اليدين.
- ۹- كتاب الأشربة.
- ۱۰- كتاب القراءة خلف إمام.

۱۱- کتاب الضعفاء.

۱۲- بر الوالدین.

۱۳- کتاب الکنی.

۱۴- خلق افعال العباد.

۱۵- أسامی الصحابة.

صحیح بخاری و انگیزه‌ی تألیف:

همچنان که ذکر نمودیم امام بخاری علاوه از کتاب «صحیح» کتاب‌های گرانبهای دیگر نیز به رشته تحریر در آورده است، اما کتاب «صحیح» که نام کاملش: «الجامع المسند الصحیح المختصر من أمور رسول الله وسننه وأيامه» می‌باشد، شهرت و مقام خاصی دارد، که باتفاق مسلمانان، صحیح‌ترین کتاب بعد از قرآن کریم می‌باشد، امام بخاری در مدت ۱۶ سال تلاش و زحمت فراوان از میان ششصد هزار احادیثی که حفظ داشت انتخاب و تألیف نمود.

امام بخاری می‌گوید: هر حدیثی را که می‌خواستم در کتابم بنویسم ابتدا غسل می‌کردم و دو رکعت نماز می‌خواندم سپس استخاره می‌کردم، آنگاه بعد از اینکه به صحت آن یقین می‌کردم، آن را در کتاب «صحیح» ثبت می‌نمودم.

در عصر امام بخاری کتاب‌های مختلفی در متن حدیث تألیف شده بود، اما اکثر آن کتاب‌ها شامل احادیث صحیح و ضعیف بود، روزی امام اسحاق بن راهویه، استاد امام بخاری خطاب به شاگردانش فرمود: چه خوب بود اگر احادیث صحیح رسول خدا را در کتابی مختصر جمع‌آوری می‌کردید.

بنابراین، این سخن توجه امام بخاری را جلب نمود، لذا تصمیم گرفت که کتابی مختصر که فقط حاوی احادیث صحیح باشد، جمع‌آوری نماید.

همچنین امام بخاری شبی در خواب می‌بیند که روبروی رسول خدا ایستاده و با یک بادبزنی حشرات را از ایشان دور می‌کند، آنگاه از معبرین؛ تعبیر خوابش را پرسید، آن‌ها گفتند که شما

احادیث ساختگی و دروغ را از رسول خداص دور می‌کنید.
سرانجام این خواب نیز اراده‌اش را مصمم‌تر نمود؛ و کتاب
صحیح را تألیف کرد.

ترتیب صحیح بخاری:

امام بخاری کتاب صحیح را به کتب، و کتب را ابواب مختلف
تقسیم نموده است، کتاب صحیح بخاری شامل ۹۷ کتاب و ۳۴۵۰
باب می‌باشد.

امام کتابش را به کتاب (بدء الوحی) آغاز کرده، سپس کتاب
ایمان، بعد کتاب طهارت، آنگاه نماز، بعدش زکات، سپس روزه، بعد
حج ذکر نموده است. سپس کتاب بیوع (معاملات) را آورده، بعد از
معاملات مرافعات: شهادات، صلح، وصیت، وقف، جهاد، ذکر کرده
است. آنگاه برخی ابواب غیر فقهی مانند: آغاز آفرینش، داستان
زندگی پیامبران، بهشت و دوزخ، سپس مناقب قریش و فضیلت
اصحاب پیامبر ذکر کرده است.

بعد از آن سیرت و غزوه‌های پیامبرص آورده، و بعد از آن کتاب تفسیر ذکر نموده است.

سپس به فقه برگشته و کتاب نکاح، طلاق، و نفقه ذکر کرده، سپس کتاب خوراکی‌ها، بعد نوشیدنی‌ها، و بعد از آن کتاب طب، سپس کتاب ادب، و استئذان (اجازه) ذکر کرده، سپس کتاب نذور و کفارات، بعد کتاب حدود آورده، و سپس کتاب تعبیر خواب، و بعد کتاب فتن، بعد کتاب اعتصام به کتاب و سنت ذکر نموده و در آخر با کتاب توحید کتابش را به پایان رسانده است.

گفتنی است که برحسب اختلاف نسخه‌های صحیح بخاری، در تقدیم و تأخیر برخی کتب و ابواب اختلاف وجود دارد.

امام بخاری گاهی در یک باب حدیثی را بصورت مختصر ذکر می‌کند سپس در جای دیگر همان حدیث را بصورت کامل و مطول می‌آورد، و برخی از احادیث را برای استدلال مسائل فقهی در جاهای مختلف تکرار می‌نماید که این خودش نمایانگر دانش و فقه امام بخاری است.

همچنین در صحیح بخاری احادیثی بصورت معلق آورده شده است، و در اصطلاح محدثین حدیث معلق به احادیثی می‌گویند که از ابتدای سندش، یک راوی یا بیشتر حذف شده باشد.

امام حافظ ابن حجر عسقلانی شارح صحیح بخاری می‌نویسد: احادیث معلق در صحیح بخاری به دو بخش تقسیم می‌شوند:

۱) احادیث معلقی که امام بخاری آن‌ها را در ابواب دیگر از همین کتاب صحیح به صورت مسند و موصول آورده است (که تعدادشان ۱۱۸۱ حدیث می‌باشد).

۲) احادیث معلقی که در ابواب دیگر به صورت موصول و مسند نیامده است (و تعداد آن‌ها ۱۶۰ حدیث می‌باشد) و خود این بخش به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱- آنچه که با صیغه جزم (مانند: قال و روی) آورده، که این روایات به آن کسانی که نسبت داده شده صحیح است، - بنابراین برخی از آن‌ها بر شرط خود بخاری، و یا کمتر از شرط

وی هستند، و ممکن هست نزد دیگران صحیح و یا حسن باشد.

و همچنین احتمال ضعف نیز وجود دارد.

۲- آنچه با صیغه‌ی تمریض (مانند: قیل روی) آورده است که این نوع روایات ممکن است صحیح یا حسن باشند هرچند که بر شرط بخاری نیستند، و ممکن است ضعیف باشند. و قابل ذکر است که احادیث معلق جز اصل کتاب به شمار نمی‌آید، بلکه امام بخاری این‌ها را برای استشهاد یا توضیح حدیث و یا ترجیح حدیثی بر حدیث دیگر آورده است.

امام ابن صلاح در کتاب «مقدمه‌ی علوم حدیث» تعداد احادیث صحیح بخاری ۷۲۷۵ حدیث (با تکرار) و بدون تکرار ۴۰۰۰ هزار حدیث ذکر نموده و امام محیی الدین نووی نیز در کتاب «تقریب» از همین رای تبعیت نموده است.

اما حافظ ابن حجر عسقلانی از آنجائی که صحیح بخاری را شرح داده است، یک شمارش دقیق‌تری ارائه نموده است.

وی می‌گوید: تمام احادیث بخاری با تکرار ۷۳۹۷ حدیث می‌باشند، و تمام احادیث معلق در صحیح بخاری ۱۳۴۱ حدیث است که بیشتر تکراری هستند، و تمام روایات معلق مرفوعی که در جاهای دیگر کتاب با سند موصول ذکر نشده ۱۶۰ حدیث است که آن‌ها را در کتاب «تغلیق التعلیق» با اسناد متصل آورده‌ام، و تعداد متابعات در صحیح بخاری ۳۴۱ حدیث می‌باشد.

بنابراین تمامی احادیث بخاری با شمارش احادیث مکرر ۹۰۸۲ حدیث می‌باشند.

شرح صحیح بخاری:

علمای اسلام به کتاب «صحیح بخاری» اهتمام ویژه‌ای داده‌اند، بر این کتاب عظیم بیش از ۸۰ شرح نوشته شده است، که مهم‌ترین آن‌ها:

۱- فتح الباری شرح صحیح البخاری، تألیف امام حافظ ابن حجر عسقلانی (ت: ۸۵۲هـ) است.

۲- عمدة القاری شرح صحیح البخاری، تألیف امام بدرالدین محمود عینی(ت: ۸۵۵) است.

مختصر صحیح بخاری:

تعداد زیادی از علما ومحدثین کتاب صحیح بخاری را اختصار نموده‌اند، که معروفترین آن‌ها:

۱- مختصر بخاری، تألیف امام عبد الله بن سعد بن أبی جمرة الاندلسی است.

۲- مختصر بخاری (التجريد الصحيح) تألیف امام زین الدین احمد بن عبداللطیف زبیدی است، که خوشبختانه توسط دوست عزیزمان آقای عبدالقادر ترشابی ترجمه و چاپ شده، و اکنون چاپ مجدد آن با مراجعه وتصحیح اینجانب زیر چاپ می‌باشد.

وفات:

امام بخاری در سن ۶۲ سالگی در شب عید فطر سال ۲۵۶ هجری در قریه خرتنگ از توابع سمرقند چشم از جهان فرو بست و در همانجا به خاک سپرده شد.

«ولد في صدق وعاش حميدا ومات في نور»

این گفته برحسب حروف ابجد بیانگر سال ولادت، عمر، و سال وفات می باشد. (تعداد حروف صدق: ۱۹۴، حمید: ۶۲، و نور: ۲۵۶ می باشد).

۲- امام مسلم نیشاپوری

امام ابو الحسین مسلم بن حجاج بن مسلم قشیری نیشاپوری، در سال ۲۰۴ هجری در نیشاپور چشم به دنیا گشود. در سن کودکی آغاز به فراگیری و تحصیل علوم نمود، و از محضر دانشمندان فراوانی کسب فیض نمود، پس از فراگیری علوم از محضر علماء و اساتید نیشاپور به اقطار جهان جهت فراگیری علوم حدیث مسافرت و از شیوخ ذیل اخذ حدیث کرد:

شیوخ امام مسلم:

۱- امام محمد بن اسماعیل بخاری (ت: ۲۵۶ه).

۲- یحیی بن معین (ت: ۲۲۴ه).

۳- ابوبکر بن ابی شیبه (ت: ۲۳۵ه).

۴- عثمان بن ابی شیبه (ت: ۲۳۹ه).

۵- قتیبه بن سعید (ت: ۲۴۰ه).

۶- امام احمد بن حنبل (ت: ۲۴۱ه).

۷- حرمله بن یحیی (ت: ۲۴۴هـ).

۸- محمد بن مثنی (ت: ۲۵۲هـ).

شاگردان ایشان:

صیت و آوازه امام مسلم به گوش خاص وعام رسید، لذا طالبان حدیث و تشنگان میراث محمدی از گوشه و اطراف سرزمین پهناور اسلام برای شنیدن و روایت حدیث به محضر امام می آمدند، افراد بی شماری از مجلس درس امام فیض بردند، حتی برخی از ائمه و اقران ایشان نیز از وی حدیث روایت کرده اند، ما تعدادی از شاگردان امام در را اینجا ذکر می نمایم:

۱- ابو عیسی ترمذی (ت: ۲۷۹هـ).

۲- ابو حاتم رازی (ت:)

۳- ابوبکر محمد بن اسحاق ابن خزیمه (ت: ۳۱۱هـ)

۴- موسی بن هارون (ت:)

۵- ابو عوانه یعقوب بن اسحاق اسفرائینی

۶- یحیی بن صاعد (ت:)

۷- ابراهیم بن محمد بن سفیان (ت: ۳۰۸ هـ).

۸- ابراهیم بن ابی طالب

تألیفات:

امام مسلم خدمات شایانی برای اسلام، بخصوص در زمینه جمع‌آوری احادیث انجام داده است، و کتاب‌های مهمی در حدیث و علوم حدیث تألیف نموده که مهمترین آن‌ها: (الجامع الصحیح) «صحیح مسلم» می‌باشد.

کتاب‌های دیگرایشان عبارتند از:

۱- کتاب العلل

۲- کتاب الأسماء والکنی

۳- کتاب الأقران

۴- کتاب المخضرمین

۵- کتاب من لیس له إلا راو واحد.

۶- کتاب اولاد الصحابة

۷- کتاب المسند الكبير

۸- کتاب الجامع الکبیر

۹- کتاب التمییز

۱۰- کتاب طبقات التابعین.

صحیح امام مسلم و ویژگی‌های آن:

کتاب امام مسلم دومین کتاب صحیح به شمار می‌آید، صحیح بخاری و صحیح مسلم صحیح‌ترین کتاب بعد از قرآن کریم می‌باشد که امت اسلام صحیح بودنش را پذیرفته است.

امام مسلم در انتخاب احادیث و رجال دقت خاصی بکار برده است، حتی سعی نموده اختلاف الفاظ راویان نیز بیان نماید، و این کتاب عظیم را از میان هزاران روایات برگزیند.

امام مسلم می‌فرماید: «این کتاب صحیح را از میان سیصد هزار حدیث انتخاب نموده‌ام».

از ویژگی‌های صحیح مسلم اینست که تمام متون و طرق حدیث را یک جا ذکر می‌نماید، و آن‌ها را در ابواب مختلف جدا جدا نمی‌سازد، چنان‌که امام بخاری انجام داده است، و همچنین

احادیث را تکرار نمی‌کند، مگر به ندرت؛ مثلاً برای اضافه‌ای که در سند یا متن حدیث وجود داشته باشد.

همچنین از ویژگی‌های دیگرش اینست که امام مسلم در انتخاب الفاظ دقت زیادی بخرج داده، و سعی نموده الفاظ راویان را ذکر نماید حتی در بیان صیغه‌ی روایت که آیا بلفظ «أخبرنا» یا «حدثنا» است. و اگر گروهی یک حدیث را روایت کرده‌اند هر کدام برای بیان الفاظ حیث و صیغه‌ی تحدیث چه الفاظی بکار برده‌اند، و این لفظ ذکر شده مثلاً لفظ کدام یک از راویان می‌باشد.

همچنین امام مسلم بشدت کوشیده است که بعد از مقدمه‌ی کتاب بجز احادیث مسند و مرفوع چیز دیگر از اقوال صحابه یا تابعین ذکر ننماید، و در کتابش احادیث «معلق» نیز نیاورده است. شایان ذکر است که امام مسلم برای کتاب صحیح تراجم ابواب قرار نداده بلکه احادیث متلق به هر موضوع را یکجا جمع‌آوری کرده است، اما شارحان کتاب صحیح برایش عنوان کتاب‌ها و ابواب قرار داده‌اند، و بهترین کسی برای صحیح مسلم، کتاب و ابواب قرار

داده امام محیی الدین نووی می باشد.

تعداد احادیث صحیح مسلم ۴۰۰۰ هزار حدیث می باشد.

شرح صحیح مسلم:

همچنان که علمای اسلام به صحیح بخاری توجه خاصی داشته اند، به صحیح امام مسلم نیز از نظر شرح، اختصار، و بیان مسائل فقهی اش توجه ویژه ای نموده اند. از شرح های مشهور بر این کتاب:

۱- «المعلم فی شرح کتاب مسلم» تألیف امام ابوعبد الله مازری است.

۲- «اکمال المعلم فی شرح صحیح مسلم» تألیف قاضی عیاض

۳- «المنهاج فی شرح صحیح مسلم بن الحجاج» تألیف امام محیی الدین نووی است که کاملترین و بهترین شرح صحیح مسلم به شمار می آید.

۴- «المفهم شرح صحیح مسلم» تألیف شیخ مشایخ ما امام

مختصر صحیح مسلم:

عده‌ای از علما کتاب صحیح امام مسلم را اختصار نموده‌اند، که در اینجا می‌توان به برخی از آن‌ها اشاره نمود:

۱- مختصر امام ابوعبد الله شرف الدین مرسى.

۲- مختصر امام احمد بن عمر قرطبی، و خود امام قرطبی این مختصر را شرح داده و آن را «المفهم لما أشكل من تلخیص صحیح مسلم» نامیده است.

۳- مختصر امام زکی الدین عبدالعظیم منذری، بر این کتاب توسط امام صدیق حسن خان قنوجی شرحی بنام «السراج الوهاج» نوشته شده است. کتاب مختصر امام منذری توسط محدث عصر علامه آلبنی تحقیق و چاپ شده، که ان شاء الله در آینده نزدیک ترجمه‌ی فارسی آن در دسترس محبان حدیث نبوی قرار خواهد گرفت.

وفات:

امام مسلم، عصر یک شنبه، ماه رجب سال ۲۶۱ هجری در سن ۵۷ سالگی چشم از جهان فرو بست و در نصرآباد نیشاپور به خاک سپرده شد.

تاریخ نویسان داستان عجیبی در باره‌ی سبب وفات ایشان نوشته‌اند، می‌گویند: مجلس مذاکره حدیث برپا بود از امام مسلم درباره یک حدیث پرسیده شد، امام در همان مجلس آن حدیث را ندانست، آنگاه به منزل رفت و به جستجوی آن حدیث در کتاب‌هایش پرداخت، و کیسه‌ای از خرما نزدش گذاشته شده بود؛ همچنان که غرق مطالعه و جستجوی حدیث بود خرماها را نیز یکی یکی تناول می‌کرد تا اینکه خرماها تمام گردید و آن حدیث مورد نظر را نیز یافت، و خوردن این خرمای بیش از اندازه سبب وفات ایشان گردید.

۳- امام ابو داود سجستانی (سیستانی)

امام سلیمان بن اشعث ابو داود سجستانی در سال ۲۰۲ هجری در سیستان چشم به دنیا گشود.

امام ابو داود از کودکی شیفته علم حدیث بود، لذا از محضر علما و دانشمندان شهر خود کسب فیض نمود.

سپس برای تحصیل دانش و جمع‌آوری حدیث به شهرهای عراق، حجاز، مصر، شام و خراسان سفر کرد، در این سفرها از پیشوایان علم حدیث، اخذ حیث کرد.

شیوخ امام:

۱- امام احمد بن حنبل

۲- یحیی بن معین

۳- قتیبه بن سعید

۴- عثمان بن ابی شیبه

۵- عبد الله بن رجاء

- ۶- ابوالولید طیالسی
- ۷- مسلم بن ابراهیم
- ۸- ابراهیم بن بشار
- ۹- اسحاق بن راهویه
- ۱۰- عبد الله بن مسلمه قعنبی
- ۱۱- سلیمان بن حرب.

شاگردان امام:

- ۱- ابو عیسیٰ ترمذی
- ۲- ابو عبد الرحمن نسایی
- ۳- ابوبکر عبد الله بن ابی داود (پسرش)
- ۴- ابو عوانه یعقوب اسفرائینی
- ۵- ابو علی محمد بن علی لؤلؤی
- ۶- محمد بن ابی بکر بن داسه
- ۷- محمد بن علی بن عثمان آجری

۸- ابوبکر ابن ابی الدنیا

۹- ابو سعید بن الأعرابی

۱۰- احمد بن علی بن حسن بصری

۱۱- محمد بن جعفر فریابی.

تألیفات:

امام ابوداود در زمینه جمع‌آوری احادیث زحمات فراوانی متحمل گردید، و آثار زیادی از خود بجای گذاشت که مهمترین آن‌ها کتاب گرانقدرش: «سنن ابوداود» می‌باشد، آثار دیگر امام عبارتند از:

۱- کتاب المراسیل

۲- مسائل الامام احمد

۳- کتاب القدر

۴- الناسخ والمنسوخ

۵- کتاب الزهد

۶- اخبار الخوارج

۷- فضائل الأعمال.

سنن أبی داود:

امام ابو داود کتابش را «السنن» نامیده است، و برای جمع‌آوری بیش از ده سال از عمرش را در این راه صرف نمود، و برخی از علما می‌گویند که ابو داود اولین فردی است که کتاب السنن را جمع‌آوری نموده است.

و در اصطلاح محدثین «السنن» به کتابی اطلاق می‌شود که برحسب ابواب فقه؛ طهارت، نماز و زکات ... مرتب شده باشد. امام ابو داود در نامه‌ای که برای اهل مکه نوشته است منهج و روش خود را در جمع‌آوری کتاب «السنن» بیان نموده است.

امام در این رساله می‌فرماید: من حدود پانصد هزار حدیث رسول خداص را نوشته‌ام، که از میان آن‌ها ۴۸۰۰ حدیث را برگزیده، و در این کتابم قرار داده‌ام، در این کتاب احادیث صحیح و آنچه به آن شباهت، یا نزدیکی دارد. (حدیث حسن). آورده‌ام، و حدیثی که علما برترک آن اجماع داشته باشند در این کتاب

نیاورده‌ام، و هرگاه حدیثی ذکر نمایم که در آن سستی و ضعف شدید وجود داشته باشد، بیان می‌کنم، و احادیثی که در موردش چیزی نگفته‌ام صالح می‌باشند.

همچنان که گفتیم امام ابو داود کتابش را به کتب، و آنگاه کتب را به ابواب تقسیم نموده است، شمار کتاب‌هایش ۳۵ کتاب می‌باشد، و تعداد ابوابش ۱۸۷۱ باب است.

شمار تمام احادیث کتاب ۴۸۰۰ حدیث می‌باشد، برخی تعداد آن را ۵۲۷۴ حدیث ذکر کرده‌اند، و این برمی‌گردد به اینکه برخی حدیث مکرر را یک حدیث و برخی دیگر دو حدیث یا بیشتر به شمار می‌آورند.

گفتنی است که محدث عصر علامه آل‌بانی کتاب سنن ابی داود را به دو بخش «صحیح سنن ابی داود» و «ضعیف سنن ابی داود» تقسیم نموده است.

شرح سنن ابی داود:

برکتاب سنن ابوداود شرح‌های زیادی نوشته شده است، که
مهمترین ومشهورترین آنها:

۱- «معالم السنن» تألیف امام ابوسلیمان احمد بن ابراهیم
خطابی.

۲- «عون المعبود» تألیف علامه‌ی محدث عظیم آبادی است.

مختصر و تهذیب سنن ابی داود:

امام عبد العظیم منذری کتاب سنن را اختصار نموده، وامام ابن
قیم این مختصر را تهذیب و شرح کرده است.

وفات:

امام ابو داود بعد از یک عمر تلاش و خدمت برای اسلام، در سن
۷۳ سالگی در سال ۲۷۵ هجری در بصره چشم از دار فانی فرو
بست و به دار باقی شتافت.

۴- امام ابو عیسیٰ ترمذی

امام ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سوره ترمذی، در سال ۲۰۹ هجری در ترمذ چشم به جهان گشود، از سنین کودکی فراگیری علم را آغاز نمود، لذا از محضر علمای شهر خود استفاده کرد، آنگاه برای کسب دانش بیشتر و جمع‌آوری احادیث به اقطار جهان مسافرت کرد.

امام ترمذی از نظرسعت علم و حافظه نابغه بود، امام ابن حجر عسقلانی در کتاب «تهذیب التهذیب» از امام ترمذی حکایت می‌کند: در مسیر راه مکه بودم، و از یکی از محدثین دو جزء حدیث نوشته بوده‌ام، اتفاقاً گذار همان محدث به آنجا افتاد، خواستم که آن احادیث را از زبان خود استاد بشنوم، لذا به گمان اینکه آن دو جزء با خود دارم به محضرش رسیدم، در صورتی که من چیز دیگر برداشته بودم، و از استاد تقاضای سماع آن احادیث نمودم، ایشان موافقت کردند، و گفتند: من می‌خوانم شما با نوشته‌هایت مطابقت دهید، و شروع به خواندن کرد، ناگهان متوجه شد که

برگه‌های سفید و ننوشته در دست دارم، ناراحت شد و گفت: آیا مرا مسخره می‌کنی؟! عرض کردم: خیر، من این‌ها را از بر دارم. گفت: آیا پیش از آمدن به اینجا آن‌ها را یاد کرده‌ای؟! عرض کردم: خیر. سپس گفتم: احادیثی دیگر برایم بخوان، آنگاه وی چهل حدیث از روایات غریبش بریم خواند، سپس گفت: حالا این‌ها بخوان، من آن‌ها را از اول تا آخرش برایش خواندم، در پایان گفت: کسی مثل شما ندیده‌ام.

شیوخ امام:

امام ترمذی از محضر علمای و دانشمندان مشهور کسب فیض نمود، مانند:

۱- امام محمد بن اسماعیل بخاری

۲- امام مسلم بن حجاج نیشاپوری

۳- امام ابوداود سیستانی

۴- امام اسحاق بن راهویه

۵- قتیبه بن سعید

۶- محمد بن بشار

۷- علی بن حجر

۸- سوید بن نصر

۹- ابو مصعب احمد بن ابی بکرزهری

۱۰- اسماعیل بن موسیٰ فزاری

شاگردان امام:

امام ترمذی یکی از دانشمندان و حفاظ حدیث به شمار می‌آید، و خلق بسیاری از محضر ایشان استفاده برده‌اند، که مشهورترین آن‌ها:

۱- حسین بن یوسف فربری

۲- هیثم بن کلیب شاشی

۳- ابو العباس محمد بن احمد محبوبی

۴- مکحول بن فضل نسفی

۵- ابو جعفر محمد بن احمد نسفی

۶- حماد بن شاکر.....

می‌باشند.

تألیفات:

امام ترمذی کتاب‌های بسیاری در علم حدیث تألیف نمود که
مهمترین و معروفترین آن‌ها کتاب:
(الجامع) یا (سنن ترمذی) می‌باشد.

امام ترمذی در باره کتاب «جامع» می‌گوید: کتابم را به علمای
حجاز، عراق و خراسان عرضه کردم، همه‌ی آن‌ها به آن راضی شده،
و آن را نیکو شمردند، و کسی که در خانه‌اش این کتاب وجود
داشته باشد، گویا که در خانه‌اش پیامبری است که سخن
می‌گوید.

کتاب‌های دیگر امام عبارتند از:

۱- کتاب العلل

۲- کتاب التاریخ

۳- کتاب الشمائل

۴- کتاب الزهد

۵- کتاب الأسماء والکنی.

جامع یا سنن ترمذی:

کتاب امام ترمذی یکی از مهمترین کتاب‌های معتبر حدیث به شمار می‌آید، امام ترمذی هنگامی که از تألیف کتابش فراغت یافت آن را بر علمای عصرش در حجاز، عراق، و خراسان که مهد علم و دانش بود عرضه نمود و همگی کتابش را پسندیدند.

امام ترمذی در کتاب «جامع» یا «سنن» خود را فقط ملزم به روایات صحیح، نکرده؛ بلکه احادیث صحیح و حسن وضعیف و غریب نیز آورده، و روایات معلل نیز برای بیان کردن علتش روایت کرده است.

اما امام ترمذی سعی که هیچ حدیثی را ذکر نکند؛ مگر اینکه فقیهی از فقها به آن عمل نموده باشد، و نزد علما قابل احتجاج باشد.

کسی که کتاب جامع ترمذی را مطالعه نماید وسعت علم وفقه امام را درمی‌یابد.

امام ترمذی کتابش را به بهترین وجه مرتب ساخته، مذاهب فقهی علما ونحوه‌ی استلال به حدیث را نیز ذکر کرده است، همچنین فواید ومسائل مربوط به جرح وتعديل وعلل نیز بیان کرده است.

پاره‌ای از احادیث کتابش از طرف بعضی از حفاظ وناقدين حدیث مانند ابن جوزی وغيره مورد انتقاد شدید قرار گرفته، تا جای که حدود ۳۰ را موضوع دانسته‌اند، اما امام جلال الدین سیوطی مجدد ومحدث قرن نهم هجری از آنها بشدت دفاع نموده است، وقابل ذکر است که اکثر این احادیث در باب فضایل می‌باشد، وعلامه آلبنانی نیز کتاب را به دو بخش صحیح وضعیف تقسیم نموده است.

شرح جامع ترمذی:

بسیاری از علما این کتاب گهر بار را شرح داده‌اند، برخی از این شرح‌ها عبارتند از:

- ۱- عارضة الأحوذی فی شرح سنن الترمذی تألیف امام ابوبکر ابن العربی (متوفای: ۵۴۳هـ)
- ۲- قوت المغتذی علی جامع الترمذی تألیف امام حافظ جلال الدین سیوطی (متوفای: ۹۱۱هـ)
- ۳- تحفة الأحوذی شرح جامع الترمذی تألیف علامه‌ی محدث عبدالرحمن مبارکفوری (متوفای: هـ)

وفات:

امام ترمذی در اواخر عمر نابینا گردید، وبعد از یک عمر خدمت برای دین اسلام، در شب دوشنبه ۱۳ ماه رجب سال ۲۷۹ هجری درس ۷۰ سالگی در شهر ترمذ به دارباقی شتافت.

۵- امام ابو عبد الرحمن نسائی

امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب بن علی نسائی، در سال ۲۱۴ یا ۲۱۵ هجری در شهر نسا از توابع خراسان متولد گردید، او ابتدا در شهر خود قرآن کریم را حفظ نمود و مبادی علوم شرعی را بر مشایخ آنجا فرا گرفت، و هنوز به سن پانزده سالگی نرسیده بود که برای کسب علم حدیث به سرزمین های حجاز، عراق، شام، و مصر سفر کرد، و از علما و پیشوایان بزرگ آنجا اخذ حدیث نمود. و در علم حدیث و روایت سرآمد عصر خود گردید. امام دارقطنی می گوید: ایشان فقیه ترین مشایخ مصر در زمان خود، و داناترین شان به حدیث و علم رجال بود.

شیوخ امام:

- ۱- امام ابو داود سیستانی
- ۲- امام ابو عیسی ترمذی
- ۳- ابراهیم بن یعقوب جوزجانی

۴- اسحاق بن راهویه

۵- اسحاق بن ابراهیم

۶- حارث بن مسکین

۷- علی بن خشرم

۸- علی بن حجر

۹- قتیبہ بن سعید

۱۰- محمد بن بشار

شاگردان:

امام نسائی محدث و امام عصر خود بود، و افراد بیشماری از وی کسب دانش نموده‌اند، که برخی از آن‌ها را ذکر می‌نماییم:

۱- امام ابو القاسم طبرانی

۲- امام ابو جعفر طحاوی

۳- ابراهیم بن محمد بن سنان

۴- ابوبکر احمد بن اسحاق ابن سنی

۵- ابو بشر دولابی

۶- ابو جعفر احمد بن محمد نحاس نحوی

۷- ابو علی نیشاپوری

۸- حسن بن خضر اسیوطی

۹- محمد بن معاویه اندلسی

۱۰- محمد بن هارون بن شعیب.

تألیفات:

امام نسائی کتاب‌های گرانبهای را از خود بجای گذاشته است که مهمترین آنها «المجتبی» یا «سنن (صغری) نسائی» می‌باشد.

کتاب‌های دیگر امام:

۱- سنن کبری

۲- خصائص امیر المومنین علی

۳- کتاب الکنی

۴- ضعفاء والمتروکین

۵- فضائل الصحابه

۶- مناسک الحج.

سنن نسائی:

امام نسایی هنگامی که از تألیف کتاب «السنن الکبری» فراغت یافت، آن را به امیر شهر رمله اهداء نمود، امیر پرسید: آیا تمام آنچه در این کتاب وجود دارد صحیح می باشد؟ امام گفت: در آن صحیح و حسن و آنچه که به این دو نزدیک است وجود دارد. امیر افزود: احادیث صحیح را از غیر صحیح برایم مشخص کن. آنگاه امام نسایی کتاب «السنن الصغری» را تألیف نمود و آن را «المجتبی» نامید.

امام نسایی در انتخاب احادیث این کتاب بسیار دقت نموده، وبا کنجکاوی و احتیاط شدید نوشته است. تا جایی که عده ای از علما معتقدند که رتبه ی سنن نسایی بعد از صحیحین می باشد، چون که احادیث ضعیف، خیلی کم در آن یافت می شود. تقریباً حدود ده حدیث از طرف ابن جوزی مورد انتقاد قرار گرفته، که امام سیوطی آن ها را پاسخ داده است.

محدث ناصر الدین آلبانی نیز کتاب نسایی را به دو بخش صحیح وضعیف تقسیم نموده است.

شرح سنن نسایی:

هرچند بر کتاب سنن امام نسایی مانند سایر کتاب‌های سنن شرح مفصل نوشته نشده، ولی می‌توانیم برخی از شروح آن را ذکر نماییم:

- ۱- زهر الربی علی المجتبی تألیف امام جلال الدین سیوطی
- ۲- تعلیقات و شرح سندی، تألیف علامه ابوالحسن محمد بن عبد الهادی سندی (متوفای: ۱۱۳۸هـ)
- ۳- تعلیقات السلفیه تألیف شیخ مشایخ ما علامه عطا الله فوجیانی (متوفای: هـ)

وفات:

امام نسائی در سن ۸۸ یا ۸۹ سالگی در سال ۳۰۳ هجری در مکه در گذشت، اما امام ذهبی می‌گوید: درست این است که در رمله (فلسطين) وفات نموده است.

۶- امام ابن ماجه قزوینی

امام ابو عبد الله محمد بن یزید بن عبد الله بن ماجه قزوینی، در سال ۲۰۷ هجری در قزوین چشم به دنیا گشود، و از سنین کودکی شیفته علم و دانش بود، و بعد از فراگیری علم حدیث از مشایخ شهر خود به سرزمین‌های حجاز، عراق، کوفه، بصره، شام و مصر مسافرت کرد، و از محضر مشایخ و حفاظ حدیث کسب فیض نمود، و از آن‌ها حدیث نوشت، تا اینکه خودش امامی از ائمه حدیث گردید.

شیوخ امام:

- ۱- ابوبکر بن ابی شیبه
- ۲- عثمان بن ابی شیبه
- ۳- محمد بن عبد الله بن نمیر
- ۴- هشام بن عمار
- ۵- علی بن محمد طنافسی

- ۶- جباره بن مغلس
- ۷- مصعب بن عبد الله زبیری.
- ۸- سوید بن سعید
- ۹- عبد الرحمن بن عبد الرحيم دحيم
- ۱۰- ابو مصعب زهری.

شاگردان امام:

- ۱- أبو الحسن علی بن ابراهيم القطان
- ۲- محمد بن عيسى الأبهري
- ۳- أبو الطيب احمد بن روح البغدادی
- ۴- أبو عمرو احمد بن محمد بن
- ۵- حكيم المديني
- ۶- سليمان بن يزيد الفامي

تألیفات:

امام ابن ماجه در تفسیر، تاریخ و حدیث کتاب‌های را تألیف کرد
که عبارتند از:

۱- سنن ابن ماجه

۲- تفسیر القرآن الکریم

۳- کتاب التاریخ

مهمترین کتاب ایشان که بدست ما رسیده کتاب «السنن»
می‌باشد که ششمین کتاب از کتب حدیث به شمار می‌آید.

کتاب سنن ابن ماجه:

کتاب سنن برترتیب ابواب فقهی نوشته شده است؛ اما امام
ابن ماجه پیش از آغاز ابواب طهارت، ابوابی بعنوان مقدمه ذکر
نموده که نخست از باب اتباع سنت رسول الله ص شروع کرده،
وبعد احادیثی در باره اهمیت و حجیت سنت، وجوب عمل به آن
آورده است.

امام ذهبی در سیر اعلام النبلاء می‌گوید:

کتاب سنن دارای ۳۲ کتاب، و ۱۵۰۰ باب،

و ۴۰۰۰ حدیث می باشد.

گفتنی است که تعداد احادیث بر حسب شمارش و چاپ تحقیق شده توسط محمد فؤاد عبد الباقي ۴۳۴۱ حدیث می باشد.

سنن امام ابن ماجه شامل احادیث صحیح، حسن و ضعیف (و نیز برخی روایات منکر و موضوع) می باشد.

بخاطر وجود برخی از روایات غیر صحیح، امام مزی گفته است: هر روایتی که امام ابن ماجه آورده باشد که بقیه کتب خمسسه ذکر نکرده باشند؛ ضعیف است. ولی امام حافظ ابن حجر عسقلانی تعقیب بر این رای می گوید: این کلام امام مزی قابل پذیرفتن نیست زیرا که امام ابن ماجه احادیث بسیاری را به تنهای (متفرد از خمسسه) ذکر کرده، که صحیح می باشد.

حافظ شهاب الدین بوصیری (متوفی ۸۴۰هـ) کتابی را بنام «مصباح الزجاجة في زوائد ابن ماجة» تألیف نمود که در آن تمام آن احادیثی که ابن ماجه از بقیه کتب خمسسه متفرد شده آورده

است و در باره هر کدام از آن روایات از لحاظ صحیح یا حسن و یا ضعیف بودنش سخن گفته است.

همچنین علامه محدث عصر محمد ناصر الدین آلبنی کتاب سنن ابن ماجه را به دو بخش صحیح ابن ماجه، و ضعیف ابن ماجه تقسیم نموده است.

چاپ و شرح سنن ابن ماجه:

کتاب سنن ابن ماجه توسط محمد فؤاد عبد الباقي در دو جلد چاپ شده است.

۱- از مشهورترین شرح آن شرح امام جلال الدین سیوطی (متوفی ۹۹۱هـ) بنام «مصباح الزجاجة علی ابن ماجه» می باشد.

۲- همچنین شیخ ابو الحسن بن عبد الهادی سندی مدنی (متوفی ۱۱۳۸هـ) شرحی بنام «کفایه الحاجه فی شرح ابن ماجه» نوشته است.

وفات:

امام ابن ماجه بعد از مدت‌ها کوشش و تلاش در راه اسلام و جمع‌آوری احادیث نبوی، سرانجام در سن ۶۴ سالگی، در روز دوشنبه ۲۲ ماه رمضان سال ۲۷۳ هجری دارفانی را وداع گفت و به سرای باقی شتافت.

به زودی منتشر می‌شود:

سیاه دانه داروی شفابخش

تألیف:

دکتر حسین تاجی گله داری

زمزم آب شفابخش

تألیف:

دکتر حسین تاجی گله داری